

Haugsbakk, G., Fritze Y. & Bjørgen, A. M. (2024). Innledning. I A. M. Bjørgen, Y. Fritze & G. Haugsbakk (Red.), *Mediepedagogikk: Kritiske refleksjoner om medier i undervisning og samfunn* (s. 9–17) Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa400401>

Kapittel 1

Innledning

Geir Haugsbakk, Yvonne Fritze og Anne Mette Bjørgen

Innledning

Med raske samfunnsendringer, globalisering og digitalisering har mediene fått stor betydning i alle deler av våre liv. En hovedmålsetting med denne antologien er å ta pulsen på hvilken betydning disse endringene kan ha for bruk av medier i skole og utdanning. Flere av bidragene speiler den tiden vi lever i. Blant annet diskuteres konsekvensene av at samfunnet nylig har vært gjennom en pandemi, at det ble igangsatt en krig i Ukraina i 2022, og at vi nå må forholde oss til begreper som adaptiv læring og kunstig intelligens i høyere utdanning.

Vi mener videre at det er behov for en framstilling av mediepedagogikk som et eget fag- og forskningsfelt, men også som et område som griper inn i de fleste andre fag. Det siste er noe som ikke minst den intensiverte mediebruken under pandemien har vist oss. Det som tradisjonelt har blitt oppfattet som mediepedagogiske perspektiver, er nå relevant i mange fagområder.

Det er stadig behov for kritiske innfallsvinkler til bruk av nye medier enn det som har vært vanlig på dette feltet. Det innebærer i første rekke å kunne se de nye mediene i en større sammenheng og må ikke forstås som negative tilnærminger eller motstand mot å bruke de nye mulighetene.

Samlet sett kan antologien bidra til å vise noe av mediepedagogikkens mangfold, dens historiske røtter, utvikling og kommende utfordringer. Valg av kapitler er gjort for at de både enkeltvis og samlet kan presentere og drøfte aktuelle og viktige forhold ved utdanning og forskning på feltet, og i noen grad også stimulere til teoriutvikling.

Ny teknologi som en naturlig del av våre liv

Ny teknologi og nye medier har blitt en naturlig del av samfunnet og samhandlingen mellom mennesker. Skolen er ikke noe unntak, og det er vanskelig å tenke seg undervisning og læring uten å forholde seg til de mulighetene som de nye teknologiske løsningene tilbyr (Selwyn, 2022). Samtidig er det nødvendig å nyansere og problematisere de mest optimistiske antakelsene som har preget feltet gjennom mange år. Introduksjonen av ny teknologi i skolen var preget av

store vyer om hva den kunne bidra med for å styrke elevenes læringsprosesser. Argumentasjonen gikk i hovedsak på et overordnet og allment plan og var preget av troen på framskritt, teknologisk og økonomisk utvikling. Det ga lite rom for mer nyanserte pedagogiske refleksjoner (Haugsbakk, 2010).

De siste årene har vi kunnet spore en viss endring i takt med at utfordringene knyttet til teknologiutviklingen har kommet tydeligere på dagsordenen. Den offentlige samtalen om disse spørsmålene har blitt mer mangfoldig, og den foreliggende antologien er tenkt som et bidrag til de bredere refleksjonsprosessene som må føres framover. Det innebærer at de instrumentelle perspektivene der redskapene og ferdighetene ofte sto sentralt, må utvides på flere måter. Blant annet må det vies større oppmerksomhet til spørsmål som går på en grunnleggende forståelse av de nye mediernes funksjon og rolle og hvordan de påvirker dannelses- og identitetsprosesser på ulike arenaer i dagens samfunn.

Dette forutsetter også at mediepedagogikk som fagfelt får en høyere prioritet, og at det er noe flere medieforskere og pedagoger beskjeftiger seg med. Samtidig må det tverrfaglige samarbeidet styrkes, både for å motvirke oppsplittingen innen mediefagene og pedagogikken, og for å inkludere de øvrige fagene som nær sagt alle må forholde seg til og integrere de nye teknologiske løsningene i sin undervisning og forskning.

En allment viktig utfordring for de mediepedagogiske refleksjonene i dag er å ta tak i de nye og stadig flere utfordringene som teknologiutvikling byr på. Det er dernest avgjørende å overskride det som kan oppfattes som tidligere begrensninger. Det er nødvendig å sette lys på vedtatte «sannheter», gi rom for ettertanke og kritisk refleksjon og legge et grunnlag for brede, tverrfaglige tilnærminger.

Mediepedagogikken som tredelt felt

Til grunn for antologien ligger en oppfatning av mediepedagogikk som et tredelt fagområde:

- undervisning om medier – hvordan oppdragelse foregår i den medieskapte verden

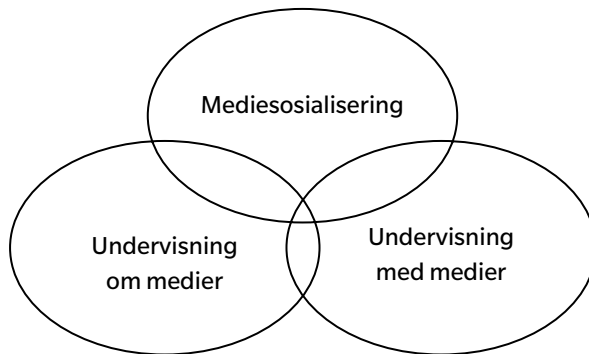
- mediesosialisering – hvordan mennesker og samfunn formes av mediene
- undervisning med medier – hvordan vi underviser med medier

Dette tilsvarer en oppdeling av den generelle pedagogikken i oppdragelse, sosialisering og undervisning. Samtidig er det viktig å understreke at både psykologer, statsvitere, filosofer, sosiologer med flere, forsker på og underviser om temaer knyttet til barn/elever, skole og samfunn. Det er undervisning som fenomen som er mest unikt for pedagoger.

Som man ser av figuren under overlapper de tre hovedområdene hverandre, men en oppdeling av feltet kan være nyttig som et mer teoretisk skille og som analysekategorier i forskningssammenheng.

Figur 1.1

Mediepedagogikkens tre hovedområder

Undervisning om medier

Det første hovedområdet dreier seg om medier som fenomen i samfunnet og går på hvordan man skal forstå og forholde seg til det. Det har også blitt betegnet som «medieundervisning», og har vært en viktig del av mediefag som valgmenne på videregående skoler og som egne studier på høyskole- og universitetsnivå (Fritze et al, 2022). I utgangspunktet dreide det seg mye om å analysere og forholde seg kritisk til mediebudskap. Det satte sitt preg på mediepedagogikken som fagfelt på 1970- og 1980-tallet, men også lære-

planene for skolen. Etter hvert ble en dobbelthet i tilnærmingen til mediene dominerende. De kritiske perspektivene ble vurdert som avgjørende for at ungdom skulle utvikle seg til selvstendige og reflekterte mediekonsumenter, men dette målet kunne best nås ved at de unge fikk egne erfaringer som aktive medieprodusenter. En viktig del av undervisningen om medier i dag, er å kunne sette medie- og teknologiutviklingen inn i en større sammenheng. Det innebærer å kunne forstå hva som er drivkreftene for utviklingen, hvem som er de dominerende aktørene og hvilke interesser og verdier som ligger til grunn. I dette ligger det også et behov for å overskride ferdighets- og kompetansemål og fremme bredere dannelsesperspektiver. Der dannelse er det generelle målet for undervisningen, er mediedannelse målet for undervisning om medier (Qvortrup, 2007).

De fem første kapitlene i antologien tar i stor grad utgangspunkt i det første hovedområdet, undervisning om medier, selv om de også overlapper de andre. I åpningskapittelet om «dei hugtakande læremidla» i pedagogikkens tjeneste, har Yngve Nordkvelle, Yvonne Fritze og Geir Haugsbakk fokus på utviklingen av mediepedagogikk som fagfelt. De går inn i mediepedagogikkens røtter i europeisk kulturarv, reformpedagogikk, nordisk folkelighet, praktisk-estetiske fag og medieutviklingen mer spesifikt. Mediepedagogikk ses dessuten i sammenheng med fagutvikling i sin alminnelighet.

Jonas Christoffer Berger tar i sitt kapittel opp «memes» som digitalt fenomen i tilknytning til demokrati og medborgerskap som tverrfaglig tema i skolen, men også basert på betydningen det har i samfunnet generelt. Med utgangspunkt i en teoretisk definisjon av memes, analyserer han sentrale case fra norske medier samlet inn gjennom Twitter/X. Analysen indikerer at memes kan fungere som demokratisk fenomen og at det er en kobling mellom et estetisk perspektiv og et dannelsesperspektiv.

I det tredje kapittelet, «Kunstige venner og digitale spøkelses», tar Steffen Egge Frøyhov opp sentrale spørsmål knyttet til autentisitet, tillit og forpliktende relasjoner i digitale tider. Det går inn i mellommenneskelige relasjoner i digital kommunikasjon og forbindelser mellom mennesker og samtaleroboter. Refleksjonene er forankret i perspektiver fra nærhetsetikk. Det argumenteres for at robotene mangler sentrale menneskelige egenskaper som skiller maskin fra menneske, blant annet empati, intuisjon og tillit.

I «Mediene som kamparena» drøfter Øyvind Kalnes betydningen av digitale medier, i første rekke TikTok, for å vinne oppmerksomhet, sympati

og oppslutning etter Russlands angrep på Ukraina. TikTok har blitt en viktig arena under denne krigen. Ungdom bruker ikke bare kanalen for å skaffe seg informasjon, men de opptre også som kommentatorer eller vitner. Kombinasjonen av politisk logikk og medielogikk avgjør hva som når fram på denne kamparenaen.

Geir Haugsbakk og Siri Wieberg Klausen går inn i dominerende forestillinger om bruk av ny teknologi i morgendagens skole, og de spør om «adaptiv læring» har blitt det nye mantraet. Adaptive løsninger tar utgangspunkt i gode intensjoner om hvordan undervisningen i størst mulig grad kan tilpasses den enkelte elev. Forfatterne går inn i hva dette innebærer, hvilke ideer og verdier som ligger til grunn, hvor de kommer fra og hva konsekvensene kan være for utviklingen i skolen.

Mediesosialisering

Det andre hovedområdet, mediesosialisering, handler om hvordan medier og mediekulturen former våre liv. Utgangspunktet er at vi alle, unge som voksne, forholder oss til medier og teknologi på ulike arenaer, som fritid, hjem, skole og arbeidsliv. Dette gir grobunn for spennende spørsmål om mediens betydning, sett i samspill med andre faktorer på nevnte arenaer og i samfunnet ellers. Medie- og teknologiutviklingen har ført til at vi forholder oss til mediekulturen på andre måter i dag enn for bare noen år siden. Utviklingen gir blant annet muligheter for å lage og dele innhold i ulike kanaler, noe vi observerer at spesielt mange unge gjør. Samtidig ser vi at flere sliter med det digitale. I ulike historiske epoker har framveksten av nye teknologier bidratt til frontlinjer mellom tilhengere som ser muligheter, og motstanderne som ser trusler. Denne motsetningen kommer tydelig fram i forestillinger om en «digital generasjon» (Buckingham & Willett, 2006), og i debatter om teknologi i utdanningen og i samfunnet ellers (Selwyn, 2022). Bidragene i denne antologien vektlegger i stedet tilnærminger som ser forbi dikotomien mellom pessimisme og optimisme. Ett eksempel er tilnærminger med fokus på «medialisering», som er opptatt av konsekvensene av at mediene blir integrert i samfunnsinstitusjonene og endrer betingelsene for sosiale og kulturelle aktiviteter (Hjarvard, 2013). Andre tilnærminger er mer orientert mot hvordan mediebrukernes opplevelser og «stemmer» kommer til uttrykk gjennom mediebruk (Buckingham, 2008; Tønnessen, 2007).

I kapitlet om teknologibruk mellom skole og fritid, setter Anne Mette Bjørgen søkelys på hva elevene ser som viktig i aktiviteter med nettbrett, sett i relasjon til fritiden. Hensikten er å øke forståelsen for hvorfor elevene velger å engasjere seg i aktiviteter med teknologi. Dette er viktig for å diskutere muligheter og utfordringer med teknologibruk i undervisning. Kapitlet bygger på eksempler fra en empirisk studie samt på innsikter fra sosiokulturelt orientert forskning som er opptatt av barn og unges teknologibruk og læring på tvers av skole og fritid.

Yvonne Fritze og Yngve Nordkvelle undersøker i kapitlet om «digitalt foreldreskap» hvordan foreldre forhandler med sine barn om dataspilling hjemme. Forfatterne bygger på forskning om dataspilling i familien, og bruker «hjemmet som arena for digital oppdragelse» som optikk for en analyse av intervjuer med foreldrene. Her identifiseres fire parametere som brukes i diskusjonen om foreldres regulering og grensesetting – mellom frihet og forbud: søvnbehov, voldsnivå i spillene, skolekarakterer og fritidsaktiviteter.

I kapitlet «Medier, danning og ungdommens stemme(r)» tar Yvonne Fritze og Geir Haugsbakk for seg eksempler fra film- og TV-produksjoner om det å være ung i dag. De spør om det er mulig å finne en fellesnevner som kan oppfattes som ungdommens stemme. Det viser seg utfordrende å operere med én unison stemme. Ungdomsgruppa er ikke homogen. Oppfatningene varierer blant annet avhengig av kjønn og sosial tilhørighet. Det blir dermed mer dekkende å snakke om ungdommens stemmer.

Undervisning med medier

Det tredje hovedområdet innen mediepedagogikken, undervisning *med* medier, omhandler i prinsippet alle typer undervisning og ikke bare undervisning med digitale medier eller TV og radio (Qvortrup, 2007; Fritze et al., 2015). Med lærerens tilrettelegging av sin undervisning gjennom for eksempel valg av undervisningslokale, bruk av eksempler og valg av ord og begreper som er tilpasset studentgruppen, så gjennomgår kommunikasjonen også en mediering. I tillegg vil et vidt teknologibegrep ikke bare inkludere ulike skriveredskaper, tavler og lærebøker, men også kunne forstås som en systematisering av erfaringer og kunnskap (Fritze et al., 2015). Det siste er nettopp et viktig kjennetegn ved didaktikken, og slik kan teknologi i denne forståelsen framstå som lik med didaktikken (Nordkvelle, 2003). Slik handler

dette området i vid forstand om tilrettelegging for læring og ulike mediers funksjon i denne prosessen (Qvortrup, 2007). Det er imidlertid bare det første av de tre bidragene innen området som aktualiserer forståelsen av et vidt medie- og teknologibegrep.

I kapitlet «Følelser, stemme og bilder i høyere utdanning – en gjennopdagelsesreise i glemte sammenhenger» løfter Yngve Nordkvelle og Siw Huatorpet fram betydningen av de musiske fagene som en viktig del av historien til høyere utdanning. Forfatterne argumenterer videre for at anerkjennelse og bruk av studentenes følelser og fantasi i undervisningen kan være med på å skape bedre utdanninger og muligheter for læring.

De to andre bidragene innen området anlegger en mer snever forståelse av medier, når de ser på hvordan ny teknologi og kommunikasjon via digitale medier utfordrer undervisere og studenter i høyere utdanning. Hans Brox og Ellen Nierenberg har i kapitlet «Hvordan påvirker kunstig intelligens studenters læring?» fokus på hvordan undervisning og læring i høyere utdanning påvirkes av kunstig intelligens. De diskuterer videre om kunstig intelligens er på vei til å endre måten vi forstår undervisning og læring på, eller om det bare er enda en ny teknologi som vi må forholde oss til. I bokens siste kapittel, «Digital disputas, i spenningsfeltet mellom tradisjon og fornying», undersøker Yvonne Fritze og Anne Mette Bjørgen hvordan ph.d.-stipendiater opplevde å måtte gjennomføre den avsluttende disputasen via digitale medier under korona-pandemien. Et hovedspørsmål er om den digitaliserte kommunikasjonsformen endret muligheten for faglig kommunikasjon og dermed var med på å endre formen på den tradisjonelle disputasen.

Referanser

- Buckingham, D. & Willett, R. (Red.) (2006). *Digital generations. Children, young people, and new media*. Lawrence Erlbaum.
- Buckingham, D. (Red.) (2008). *Youth, identity, and digital media* (s. 119–142). The MIT Press.
- Fritze, Y., Haugsbakk, G. & Nordkvelle, Y. (2015). Mediepedagogikk – en innledning. I Y. Fritze, G. Haugsbakk & Y. Nordkvelle (Red.), *Mediepedagogiske perspektiver. Mediesosialisering, undervisning om og med medier*. Cappelen Damm Akademisk.
- Fritze, Y., Haugsbakk, G. & Nordkvelle, Y. (2022). Studentens stemme. Fra dialogpedagogikk til medierte dialoger. I H. Thuen, S. Myklestad & S. Vik (Red.), *Pedagogikkens idé og oppdrag*. Fagbokforlaget.
- Haugsbakk, G. (2010). *Digital skole på sviktende grunn – om nye muligheter og dilemmaer*. Gyldendal Akademisk.
- Hjarvard, S. (2013). *The mediatization of culture and society*. Routledge.
- Nordkvelle, Y. (2003). Didactics: from classical rhetoric to kitchen-Latin. *Pedagogy, Culture & Society*, 11(3), 315–330.
- Qvortrup, L. (2007). Media Pedagogy: Media Education, Media Socialisation and Educational Media. *Seminar.net*, 3(2). <https://doi.org/10.7577/seminar.2507>
- Selwyn, N. (2022). *Education and technology. Key issues and debates*. Bloomsbury Academic.
- Tønnessen, E. S. (2007). *Generasjon.com: Mediekultur blant barn og unge*. Universitetsforlaget.

